

Marija Kozar – Dušan Mukič
(Sombotel, Madžarska)

TRETJA PRAVLJICA PAVLOVE MATERE

Abstract: In 1916 Avgust Pavel was living in Sopron as a war invalid with the parents of his wife. He asked his mother Elizabeta Obal to write down some folktales in her mother tongue, the slovene dialect of Cankova. His mother sent him a letter with five tales. Pavel published four of them in two issues of the Hungarian linguistic periodical *Nyelvtudomány* from the years of 1916-1918. The fifth tale is transcribed, translated into the standard Slovene language and analyzed for the first time.

Keywords: tale, Avgust Pavel, Elizabeta Obal, dialect of Prekmurje

Avgust Pavel in prekmurske pravljice

Prvi prekmurski poklicni znanstvenik *Avgust Pavel* (1886-1946) je bil rojen na Cankovi, kjer je končal osnovno šolo. V nižjo gimnazijo je hodil v Monoštru, v višjo pa v Szombathelyu. Študiral je v Budimpešti. Vojak je bil v Gradcu in Székelyudvarhelyu (danes: Odorheiu-Secuiesc v Romuniji) v Transilvaniji. Po enoletni praksi v Budimpešti je leta 1911 diplomiral, postal je profesor madžarščine in latinščine. V študijskih letih je poslušal predavanja tudi iz slovanskih jezikov. Tema njegove doktorske disertacije je bila domače slovensko narečje, *glasoslovje cankovskega slovenskega narečja*, ki je bilo leta 1909 tudi izdano (PÁVEL 1909). Po končanem študiju je Pavel dve leti poučeval v Tordi (danes: Turda v Romuniji) na Erdeljskem. Med tem časom je 13. decembra 1913 doktoriral v Budimpešti. Poučeval je že v Dombóváru, južno od Blatnega jezera, ko je prevzel doktorsko diplomu. Spomladi 1914 se je v Monoštru poročil z Ireno Benkő, ki jo je spoznal na Cankovi, ko je tam letovala pri starih starših. Nekaj mesecev sta živela v Dombóváru v najetem stanovanju, ko so Avgusta Pavla septembra 1914 vpoklicali v vojsko. Kmalu je bil ranjen in je več kot pet let hodil z berglami, kot ranjenik 1. svetovne vojne. V tem času je z ženo in s sinoma dvojčkoma (Ivan in Andor) živel pri tastu in tašči v Sopronu. Šele po koncu vojne so ga odpustili iz vojske in se je lahko vrnil v Dombóvár kot srednješolski profesor. Tu sta mu kmalu umrla eden za drugim leto ter leto in pol stara dvojčka¹. Leta 1920 je bil Pavel premeščen na dekliško gimnazijo v Szombathely, kjer je do svoje smrti leta 1946 živel in

¹ Za družinske podatke se zahvaljujemo gospe Juditi Pavel.

opravljal svoje mnogostransko pedagoško, znanstveno, pesniško in organizacijsko delo (NOVAK 1970).

Ko je Pavel živel v Sopronu, je zaprosil svojo mater, naj mu zapiše nekaj pravljič v svoji materinščini, cankovskem slovenskem narečju. Mati mu je v Sopron poslala pismo s petimi pravljičami, ki je prispelo tja 28. februarja 1916. Avgust Pavel je objavil štiri materine pravljičice v dveh številkah madžarske jezikoslovne revije *Nyelvtudomány*, ki je izšla z letnico 1916-1918. V prvi številki materino *prvo* (Mrtvec je prišo po svojo diklino) in *peto* pravljičico (Kak je eden človik s pekla svoj krstni list nazaj prneso), v drugi številki pa *četrtto* (Te grački grof pa tri sestre) in *drugo* (Razbojnicke pa š črne šaule dijak) pravljičico. Tretje (Büu je eden grof), najdaljše ni objavil. (PÁVEL 1916-1918)

Hči Avgusta Pavla, Judita je leta 2013 podarila izvorno pismo Pavlove matere s petimi pravljičami akademikinji dr. Zinki Zorko, ohranila pa je kopijo pisma. V *Časopisu za zgodovino in narodopisje* je bila leta 2014 objavljena razprava Zinke Zorko in Anje Benko z objavo in analizo prve, druge in četrte pravljičice Pavlove matere. Tretja tudi tu ni obravnavana (ZORKO-BENKO 2014)².

V pričujočem spisu je prepisana in v knjižno slovenščino prevedena ter analizirana *tretja pravljičica iz materinega rokopisa* (Büu je eden grof), ki še nikjer ni bila objavljena.

Pavlova mati, Elizabeta Obal

Pavlova mati Elizabeta Obal je bila rojena leta 1860 v Strukovcih. Oče je bil gostilničar, zaradi tega je bilo zanj pomembno, da se njegova hči nauči nemško in madžarsko (glavnih jezikov avstro-ogrske monarhije). Poslal jo je v Körmend na Madžarskem, da bi se tam v neki gostilni dobro naučila madžarsko, se naučila gostilniške strežbe in uglajenega vedenja. V dveh letih se je Lizika dobro naučila madžarsko govoriti in pisati. Njena vnukinja, Judita Pavel se spominja, da jim je babica pisala pisma tudi v madžarščini. Pavlova mati je zelo rada brala tudi v slovenščini, imeli so doma knjige Mohorjeve družbe (PAVEL 1976).

² Dosegljivo na spletnem naslovu: <http://www.dlib.si> (Dostop: 1. 10. 2018)

Tretja materina pravljica, prepisana iz rokopisa

Büo je eden Grof pa je mogo nikan daleč odjiti, da ga dugi cajt nej bilo domo. Vendar v bojno. Da je dõnk ednik domó prišo, pa gda je prišo do svojga Gráda, pa je okouli gráda zeléna voda tekla, da je nej mogo v Grád. Nevóliva se, in odi semo tam, kak bi mogo noti priti, i da se tak nevoliva pride k njemi eden človik, pa ga pita ka se tak nevoliva. On pa právi, kajbi se nej, gda sam odišo z domi, je tü nej bilo nikše vodé, zdaj pa okouli nikša voda stogij, ka nemrem v moj Grád. Tisti človik pa právi, či mi date tisto ka samij nevejte, ka máte, jas Vas prejk správim. Grof si misli, tisto ka nevém či man, tisto njemi lejko dam, záto njemi je obečo. Pogodita se, in ga prejk správi. Domá so ga z velkim veseljem sprejeli, posebno Žena. F tistom čási ka je nej büo domá, se njemi eden Sinek narodo: a on je nej znao. Zato gda zaglédne Dejte, se trno prestraši. Záto, ka sta se tak pogodila, ka, ka domá nájde ka nevej či má, ka tisto more za dvá dni tá na tisto mesto primesti, gde sta se pogájala, ka ovak nede žnjim dobro. Zdaj je te vido, ka je svoje Dejte óudo. Kade zdaj: jočeč Ženi pripovídávrle kak se je žnjim zgodilo, i kak je mogo tisto obečati, ka je nej znao ka domá má. Žena ga toláži, pa právi, ka njeni Ertar³ kak krave pasé má ednoga máloga Pojbiča, pa tistoga doj kúpita, pa de tistoga tá neso. Dobro bilo, doj sta kúpila Ertarovoga pojbeca, pa ga neso tá, pa ga tan doj gyao, pa je hitro odišo. Tisti človik pa pride, i tan najde pojbeca, pa ga zeme in nesé: Da ga neso pa sta šla po velkoj trávi, in pojbec pravi: o, da bi moj Oča znali ka tü tak velka trava tráva, oni bi krave se gnali ka bi tü gyele. Te ga ov pita, te pa tvoj Oča krave paséjo? ja, čidi pa si te tij? ja Ertarof. Te je hitro nazaj z njim šou pa ga tan doj gyao, pa je močno zapovedo, ka či svojga za dvá dni ne prmesé, ka nede

³ iz nem. Hirt – pastir

žnjim dobro. Grof pa žena sta pá trno žalostniva bilá, pá je Ona právla. Znaš ka, naš Kanás⁴ tuj má ednoga máloga pojbeca, zdaj pa tistoga doj kúpiva, lejko nede znao, či je nej najni. Pá sta tistoga doj kúpila, pa ga pá tá odneso, pa ga tan doj naléko. Pá je ov človek prišo in ga zéo pa ga neso. Prišo je žnjim do ednoga hrásta, pa si je žnjim pod rást doj seo, in počivo. Dejte právi. O, da bi moj Oča znali, ka tū telko žaloda gyé, bi svinjé se gnali. pá ga pita, te pa tvo Oča svinjé pasé. ja: čidi pa si te tij? te si tij nej Grofoski? nej: jas sam Kanásosf. Hitro žnjim nazaj bižij, in se trno prtij, da či svojga ne prnesé, da de se žnjim hūdo godilo. Ka si zdaj začne: trno obá jočeta, vidita ka je vse zopston, ka ta mogla svojga dati: zato svoja Pojbeca vse skušūjeta, in ga s teškim srcem od neseta. Ov pride, in Dejte zeme in nesé. Neso ga po trávi in šou je žnjim pod hrást, in Pojbec nikaj ne gučij: te si misli, no té nika ne právi, té je te istinski. Pride žnjim domó meo je na samon edno kučo, i edno trno lagojo babo, in tūdi edno že od toga pojbeca malo vékšo Diklinco. Tomi pojbeci je imé bilo, Károlj Diklinco pa Karolina. Na to Deco je tista baba trno pazila. Minilo je že več lejt ot tisti mao, pojbec je vekši zrásó. Diklinca pa cilo pametna in trno vrla, tistoga Károla je raj mejla, ka či bi njej brat büo. Tista Karolina je mogla sigdar nikše knige pucati, pa poulek se je sploj žnjih včijla, da, baba je skous ležala, in je nej vidla či se ona fčij. Ednok samo velij naj fest f peč za kōri, i naj fejest knige puca. Po tem pa sploj zvála, Károlj pa Karolina jej sta tū? gyej gorij? gyej knige pucaš? Ona je nazaj kričala, tū sva tū. Karolina je bila trno žalostna, in je právla, znaš drági Károlj: tá baba de náj f tó péč notri vrgla ka se zgorijva. Pojbec se preveč zosago. Ona pa právla znaš: ges znam ka va delala: müva vse prage slinami naplūjva, tečas ka do sline žive, tečas do se one oglašūvale, gda pa vgásnejo, te de pa baba naj iskala. Resan baba jiva sploj zvála, njiva sta vse naplūvala kak sta li mogla. te sta pa bejžala kak sta li mogla. Karolina je tiste knige sebov odnesla. Károl je že več nej mogo bejžati, pravo je, da dale nemre, naj bó žnjim kaj koli. Ona ga je nesla i tak žnjim bejžala. Baba je pa li sploj zvála, i sline so se dugo oglašūvale, te so samo ednok vgasnole, i več se nej oglašūvalo nika. Da je baba zvála, i je vse tūo biló, te je hitro bejžala iskat, gde sta, i da je njiva nindi nej najšla, je Deda krejgala zaka je nej na njiva pazo ka sta zdaj gvūšno odišla, i ka zdaj Deda vrže fpéč, či jiva gor ne po išče. Pravla je záto Dedi, naj hitro bižij iskat, tečas naj odi, ka jiva nájde. Ded je šou, šou in že daleč šou i nikoga nej najšo. Njiva sta že tuj daleč bilá, na ednok samo Károl právi, jaj da me trno okou srbij levo lice pečé. Karolina pa právi, jaj, zdaj tisti ded za nama ide: zdaj tij hitro bojđi stūdenec, jas pa ħemo ofčár, ka mo ofce napájo. Resan je hitro gráto stūdenec in je ofce napájo. Ded je gli mimo šou, in je pito: gyej ste vij nej vidli tū mimo iti edne Dikline in ednoga pojba? Ofčár je pravo, ka on nikoga nej meo cajta glédati. Ded je ešče malo šou, pa je nikoga nej najšo, pa je šou nazáj domó. Daje že ded daleč odišo te sta oviva nazaj grátala Károl pa Karolina, pa sta li pá bejžala, kak sta mogla. Ded pa da je brezi njiva domó prišo, bi ga baba skoro bijla, tudi Pitala ga: koga je ger najšo? On je

⁴ iz madž. kanász – svinjski pastir

pa pravo, ka je drugoga nej najšo, kak eden ofčár je pri ednom študenti ofce napájo. Baba se trno žnjim krejgala, pa je právla, tisto sta njiva bilá, tij bi ofčára vlejko, vej bi ovcé že zanjim šle: hitro idi, i ka nájdeš: tou nesi. Ded je mogo pá iti nazaj iskat. Karol pa Kar. sta že pá trno daleč šla, na ednok pá Károlj právi, jaj znaš Karolina, da me pá trno lejvo ~~okau-srbij~~ lice peče. Ona pá právi, jaj znáš: zdaj že pá Ded za nama ide. hitro tij boj Kapejla, jas pa mo pop, Mešnik, ka mo v njej mešuvo: in hitro sta gratala. Ded pride do kapejle, pa je notri po gledno, pa vidi ka drugoga nej ga, pa je pá odišo nazaj domó. Njiva sta pá nazáj gratala Karo. pa Ka. in sta pá li hitro šla. Da je ded pá domo prišo, je pá baba pitala koga je najšo, pá je pravo ka nikoga nej, kak edno Kapejlo, in popa ka je mešuvo. Ona ga trno krejgala, zaka si nej popa vlejko, vej bi kapejla zanjim šla: tou sta njiva bilá. Zdaj se je te baba zejla šibo, pa je sama šla iskat. Karol pa Ka. že daleč ideta, na ednok samo Károl právi, jaj znaš Karolina, mené trno právo lice peče: (Zmejšala sam se, mesto ouči mores pisati levo lice peče i právo lico peče). Karolina je právla, jaj znáš zdaj tista grda baba ide za nama. Zdaj hitro tij boj mlaka, gyes mo pa reca, ka mo v njej ~~se-kaupala~~ plavala. Baba pride do mlake, pa eden čas gléda zatem pa začne gyanke gor pobirati in v mlako iti, šibo je pa pri mlaki doj gyála. Ona lejče po mlaki za recof, reca se po grozij, i sigdár pri drugom kraji vó pride, baba je dugo odla po vodi, i reca se njej sigdar skrila. ednok samo reca vó zvede zletij, in tisto sibo s klunom zgrabi i nazaj voudo se po grozij. Zdaj je babo malo nej guta⁵ vdánila, nej je mogla rece zgrabiti, pa nej je mejla šibe. Dugo je ešče probala loviti, in vse zopston. mogla je povrčiti in oditi. Baba je z velikim čemérom odišla domó. Da je že baba dúgo odišla, te sta nazaj gratala Károl pa Karolina. Zdaj sta si te gučala, kam ta te zdaj šla? Preveč sta se pa lúbila da sta nej mogla se razločiti. Oblúbila sta si pa tak, ka Károlj de zvidávo za svoj dom, i ga túdi najde, i ona de pa tečas pri drugi lúdej, i da on domá vse naznani, te on po njó pride in njó túdi tá na svoj dom ot pela. Ali, ona je njemi právla, ka se ne smej dati nikomi kúšnoti, pa njemi je právla, ka da on domó pride, ka do njaga kúšúvali, posili i ka on te na vse pozábi, na vse, ka se žnjim godilo. On je pa nikak nej dao valati ka bi on mogo tó njeno dobróto pozábiti. Z velkof žalostjov sta odišla. Ona v eden kraj, in on pa túdi je hitro zvedo za svoj dom. Gda je prišo, so ga hitro spoznali, da je būo vse Oči spodoben. Vsi so na njega spadnoli da bi ga kúšúvali, ali se je nej dao nikomi, liki proso je, da je trúden, i ka si doj počine. Doj si je lego, in hitro zaspi. Mati je nej šla fkraj od njega, sidejla je prinjem, i ga glédala, da je vidla ka močno spij, tega je vse skúšúvala. On se pa za en cajt zbúdi in kaj so ga spitavali, nika je nej znoo povedati, vse, sčista vse je pozábo, kak da nigdár nindr nebi būo. Trpelo je vec Lejt, potem so njemi po iskali edno Nevesto da bi se mogo oženiti. Edno ciló fáino Konteso⁶. Pa gli so meli starišinstvo⁷, ka bi na pisanje šli⁸, pa so meli velki mao⁹. Karolina pa f

⁵ iz madž. guta - kap

⁶ grofica

⁷ snubitev

tistom cajti bila pri drügi lüdej, žalostna. Ona je vse dobro znála, znála je, da se on žnje spozábo. Zato, da so ovi meli mao, je kúpila ednoga golóba, pa edno golobico, pa malo drovnoga pšena, pa se správila na pout: šla je tá k tistomi Grádi, in se tan notri prosla, prosla je naj jo püstijo tá k tistomo stoli, kak je mládi Grof, ka ona šče nikaj žnjim. Ovi so bili radovedni, in so jo püstili. Ona pride k stoli, pa prosi, naj njej dajo na stoli malo placa, pa so njej dáli. Ona je tisto pšeno doj na sto sipala, pa je goloba pa golobico na sto gyála, naj gyejta. Golob je hitro gyo, golobica pa samo stála tužno. Ovi so se razrai (?) fest glédali, kaj s tém šcé. Golob je vse pojo, golobica pa nikaj, Te je ona právla, té golob se je tak spozábo z golobice, kak Károl s Karoline. Gda je ona to povejdala, te so se njemi očij otrple, te je vse fčasi poumlo, in znao kakšo dobroto je ona njemi fčimila, ka je njega smrti rejšila i ka sta si oblúbila: vse je znao. Vö ot stóla je šou, i jo zgrabo, i vse sküsüvo. Gda je fse nazaj znao, kak se je vse žnjima godijlo, je od veselja joko i pravo je zdaj, da more pač Ovoj nevesti doj povedati, da ga pač tá rejšila smrti, i ka je njej obečo do smrti zvestobo. To čüdno zgodbo so vsi vidli, i vsi so se genoli, in Ona Nevesta je sama právla, ka Ona rada nazaj stópi, i naj bodeta srečniva s Karolinof, da sta telko mogla pretrpeti. Károl je Ovoj Nevesti lipo zahválo, i otpuščenje proso naj záto nika ne za mejri či se je tak zgodilo. Ona je pa z veseljom právla, da njima želej srečo. Te so Karolino za sto posádili, pa na njeno čast so bilij Vsi veselí. Potem sta se Károl pa Károlina vzéjla, in so slüžili veliko gostüvanje¹⁰ in sta bilá preveč srečna.

Jezikovne značilnosti rokopisa Pavlove matere

Šolanje v madžarščini in službovanje v Körmendu na Madžarskem ter branje mohorskih knjig v knjižni slovenščini je vplivalo tudi na pisavo Pavlove matere. Naštejmo nekaj primerov v obravnavani pravljici.

Vpliv madžarščine:

madžarski *gy* (beri *dj*) – je zapisan 13-krat: *doj gyao* 'dol dal / položil', *gyele* 'jedle', *gyé* 'je', *gyej* 'ali', *gyes* 'jaz', *gyanke* 'janke'¹¹ / krilo', *naj gyejta* 'naj jesta', *gyo* 'jedel'.

madžarski *ly* – piše z *lj* (beri *j*) – *Károlj* 'Karel'

madžarski *kalk*: nazaj gratala (*vissza alakultak*) – 'spet sta postala', *guta vdárila* 'kap zadela'

po madžarskem pravopisu zapisana narečna fonema *ö* in *ü*: (*ö* 5-krat) *dönk* 'vendar', *zaköri* 'zakuri', *vöpride* 'pride ven', *vö z vode* 'iz vode', *vö ot stola* 'ven od mize'...

⁸ prijavila sta se za poroko pri župniku

⁹ iz nem. Mahl – pojedina, gostija

¹⁰ ženitovanjska gostija

¹¹ janka - iz bav.-avstr.-nem. Jänker

(ü 67-krat), *müva* 'midva', *sküšüjeta* 'poljubljata', *büo* 'bil', *tü* 'tukaj', *küpita* 'kupita', *hüdo* 'hudo', *tüdi* 'tudi', *naplüjva* 'popljuvajva', *oglašüvale* 'oglašala', *gvüšno* 'zagotovo', *stüdenec* 'vodnjak', *mešüvo* 'maševal', *lübila* 'ljubila', *küšüvati* 'poljubljati', *trüden* 'utrujen', *slüžili* 'služili'...

Vpliv nemščine:

Po zgladu nemščine piše samostalnike z velikimi črkami: *Grof, Grád, Žena, Dejte, Sinek, Oča, Deca, Ded, Baba* (4-krat, *sicer z malo črko*), *Pojbec, Diklinca, Kapejla, Mešik, Kontesa, Nevesta* ...

Značilnosti prekmurskega narečja:

označuje besedne naglase

dvoglasnik *ou* piše z ostrivcem *ó*: (23-krat) *domó, nevíliva se, tó, bó, biló, ednók, njó, dobróto, ciló, golóba, stópi*.

zvočnik *v* se pred nezvenečim soglasnikom in v izglasju izgovarja kot *f*, tako je tudi zapisano: *f tistom, Ertarof, Kanásof, fčij, f peč, ofčár, ofce, za recof, z velkof, fčinila, fse, a Karolinof*

mehčani *lj* izgubi palatalni element: *oblübila, sta se lübila*

sklop *šč* se ohranja, ali je izpeljan iz *-ht-*: *poišče, ešče, šče, ščé, otpüščenjë*

priporNIK *h* onemeva ali pa se izgovarja kot *j*: *iža, straj*

j preide v *dj-gy*: *gyele* 'jedle', *gyé* 'je', *gyes* 'jaz', *gyo* 'jedel', z izjemo besed pod vplivom knjižne slovenščine: *z velkim veseljem, od veselja, z veseljom*

končnica *-l* v preteklem času preide v *-o*: *prišo, odišo, znao, najšo*, toda: *šou* onikanje: *Oča krave pasejo, da bi moj Oča znali*

ohranjena je dvojina: *obá jočeta, sta küpila, sta žalostniva bilá, tü sva, njiva sta, sta se lübila*

Vpliv knjižne slovenščine:

uporaba gajice

končnega *-m* ne piše dosledno z *-n*, večkrat piše z *-m*: *nikan, man; z velkim, z njim, žnjim, prinjem*

v besedišču: *hrást* (enkrat je narečno *rast*), *potem*, so bili *radovedni, in* namesto *i*

boj se govori *bojdi* se piše – popravila je: *bojđi*

mo se govori *bom* se piše – popravila je: *ħomo*

Prevod tretje materine pravljice v slovenski knjižni jezik

Živel je grof, ki je moral oditi nekam daleč in ga dolgo časa ni bilo domov. Morda je šel v vojno. Ko pa se je nekoč vrnil domov in prišel do svojega gradu, je okoli stavbe tekla zelena voda in ni mogel vstopiti vanjo. Negodoval je, hodil sem ter tja, le kako bi lahko vstopil. Ko se je tako jezil, je stopil k njemu človek, ki ga je vprašal, čemu se jezi. Rekel je: »Kako pa ne bi! Ko sem odšel z doma, tu ni bilo nikakršne vode, zdaj pa vseokoli stoji neka voda, in ne morem vstopiti v svoj grad.«

Tisti človek pa je rekel: »Če mi daste tisto, za kar sami ne veste, da imate, vas bom spravil čez.«

Grof si je mislil: »Tisto, za kar ne vem, da imam, tisto mu lahko dam«, in mu je to obljubil. Pogodila sta se in ga je spravil čez.

Doma so ga sprejeli z velikim veseljem, še posebej njegova žena. V tistem času, ko ga ni bilo doma, se mu je rodil sinek, vendar on tega ni vedel. Ko je zagledal otroka, se je zelo prestrašil. To pa zato, ker sta se (s tistim) tako pogodila, da ko doma najde tisto, za kar ne ve, da ima, ga mora v dveh dneh prinesiti na tisto mesto, kjer sta se pogajala. Drugače ne bo v redu z njim.

Sedaj je torej videl, da je prodal svojega otroka. Kaj bo zdaj? Jokajoč je ženi pripovedoval, kaj se mu je zgodilo in kako je moral tisto obljubiti, za kar ni vedel, da ga doma ima. Žena ga je tolažila in rekla, da ima njen kravji pastir malega fantiča, naj tistega odkupita in naj tistega odnese.

Tako je bilo, odkupila sta pastirjevega fanta in on ga je nesel tja, ga odložil in odhitel. Tisti človek je prišel in tam našel fantiča, ga vzel in odnesel. Ko ga je nesel in sta hodila po visoki travi, je fantek rekel: »O, če bi moj oče vedeli, da je tukaj tako visoka trava, bi gnali sem krave, da bi se lahko tukaj pasle.« Takrat ga tisti vpraša: »Ja, čigav pa si?« »Ja, od pastirja«. Odhitel je nazaj, odložil otroka in odločno zapovedal (grofu), da če v dveh dneh ne prinese svojega sina, ne bo dobro z njim.

Grof in žena sta bila spet zelo žalostna, ona pa je rekla: »Veš kaj, tudi naš svinjski pastir ima malega sinčka, zdaj odkupiva tistega, mogoče ne bo opazil, da ni najin.« Odkupila sta tistega, spet ga je odnesel in ga tam odložil.

Prišel je tisti človek, ga vzel in odnesel. Prispel je z njim do hrasta, z otrokom se usedel pod njega in počival. Otrok je rekel: »O, če bi moj oče vedeli, da je tukaj toliko želoda, bi prignali sem svinje.« »Ja, čigav pa si? Nisi od grofovskih?« »Ne, jaz sem od svinjskega pastirja.« Hitro teče nazaj z njim in močno preti, če (grof) svojega ne prinese, se bo z njim hudo godilo.

Le kaj naj zdaj storita? Oba močno jočeta, vidita, da je vse zaman, morala bosta svojega dati. Svojega fantiča vsepovprek poljubljata in ga odneseta s težkim srcem. Tisti pride, vzame otroka in ga nese. Nesel ga je po travi in je šel z njim pod hrast, fantek pa ničesar ni rekel. Takrat si je mislil: »No, ta ničesar ne govori, ta mora biti tapravi.«

Pride z njim domov. Imel je hišo na samem in zelo zlobno ženo, pa še dekllico, ki je bila malo večja od tega fantka. Dečku je bilo ime Karol, deklici pa Karolina. Na ta otroka je tista baba zelo pazila.

Minilo je že več let od takrat, fantič je zrasel. Deklica je bila zelo pametna in pridna, raje je imela Karola, kot če bi bil njen brat. Tista Karolina je morala neko knjigo čistiti, med tem pa se je iz nje veliko učila, baba je vselej ležala in ni videla, ali se ona uči.

Naenkrat je ukazala, naj močno zakuri v peč in naj zelo čisti knjigo. Potem je zakričala: »Karol in Karolina, ali sta tukaj? Ali gori? Ali čistiš knjigo?« Ona je odvrnila: »Tu sva, tu.« Karolina je bila zelo žalostna in rekla: »Veš, dragi Karol, ta baba naju bo vrgla v to peč in bova zgorela.«

Fantič se je močno prestrašil. Ona pa je rekla: »Veš, jaz vem, kaj bova naredila: vse pragove popljuniva s slinami. Dokler so sline žive, se bodo oglašale, ko pa ugasnejo, bo naju baba začela iskati.«

Zares ju je baba odločno klicala, onadva pa sta vse popljuvala, kolikor sta mogla. Potem pa sta tekla, kolikor je bilo mogoče. Karolina je tisto knjigo vzela s seboj. Karol ni mogel več teči, rekel je, da ne more dalje, naj bo z njim kar koli. Ona ga je nosila in tako tekla z njim. Baba pa ju je le klicala in sline so se dolgo oglašale, naenkrat pa so ugasnile in se nič ni več oglašalo. Ko ju je klicala, in je bilo vse tiho, je hitro tekla iskat, kje sta. Ko ju ni našla nikjer, je okregala deda, češ, zakaj ni pazil nanju, da sta zdaj zagotovo odšla in da bo zdaj deda v peč vrgla, če ju ne poišče. Rekla je dedu, naj hitro teče iskat, naj hodi, vse dokler ju ne najde.

Ded je šel, šel in že daleč šel, ni pa našel nikogar. Onadva sta bila že daleč, naenkrat pa je Karol rekel: »Joj, levo lice me močno peče.« Karolina pa je rekla: »Joj, zdaj tisti ded za nama gre. Ti se hitro spremeni v vodnjak, jaz pa bom ovčar, ki bo ovce napajal.« On je res hitro postal studenec, ona pa je napajala ovce.

Ded je ravno šel mimo in vprašal: »Ali niste videli tukaj mimo iti deklice in dečka?« Ovčar je odgovoril, da on ni imel časa nikogar gledati. Ded je še malo šel in ni našel nikogar, zato se je vrnil domov. Ko se je ded že oddaljil, sta se onadva spremenila nazaj v Karola in Karolino, spet sta tekla, kolikor sta le mogla.

Ko pa je ded prispel domov brez njiju, ga je baba skoraj namlatila. Vprašala ga je, kje je koga našel. On pa je odgovoril, da drugega ni našel, le ovčar je pri vodnjaku napajal ovce. Baba ga je zelo okregala in rekla, da sta tisto bila onadva. »Ti bi moral ovčarja vleči, ovce bi že šle za njim. Pojdi hitro in kar najdeš, prinesi.«

Ded se je moral spet vrniti iskat. Karol in Karolina sta se že zelo oddaljila, naenkrat pa je Karol rekel: »Joj, veš, Karolina, že spet me močno peče levo lice.« Ona pa je odvrnila: »Joj, veš, že spet prihaja ded za nama. Ti se hitro spremeni v kapelo, jaz pa bom duhovnik, mašnik, ki bom v njej maševal.« In hitro sta se preobrazila.

Ded je prišel do kapele in pogledal vanjo, videl je, da ni drugih in se je spet vrnil domov. Onadva pa sta spet postala Karol in Karolina, in hitro šla dalje.

Ko je ded prispel domov, je baba spet vprašala, koga je našel. Spet je odvrnil, da nikogar, le kapelo in duhovnika, ki je maševal. Ona ga je zelo okregala: »Zakaj nisi duhovnika vlekkel, kapela bi že šla za njim: to sta bila onadva.«

Zdaj je baba vzela šibo in šla sama iskat. Karol in Karolina sta hodila že daleč, naenkrat pa je Karol rekel: »Joj, veš, Karolina, mene desno lice močno peče.« Karolina je odgovorila: »Joj, veš, zdaj nama tista grda baba sledi. Ti hitro postani jezerce, jaz pa bom raca, ki v njej plava.«

Baba je prišla do jezera. Nekaj časa se je ozirala, nato pa začela krilo nabirati in stopati v vodo. Šibo pa je odložila pri jezercu. Tekala je po njem za raco, ki

se je pogrezala in prišla zmeraj drugje na površje. Baba je dolgo gazila po vodi, raca pa se ji je zmeraj skrila.

Naenkrat je raca zletela iz vode in tisto šibo prijela s kljunom, nato pa se pogreznila v vodi. Zdaj je babo skoraj kap zadela, kajti ni mogla race ujeti in tudi šibe ni več imela. Dolgo časa je še poskušala uloviti raco, vse zaman. Morala je odnehati in oditi, baba se je razkačeno vrnila domov.

Ko babe že dolgo ni bilo več, sta se onadva spremenila nazaj v Karola in Karolino. Pogovarjala sta se, kam naj sedaj gresta. Preveč sta se ljubila, da bi se lahko ločila. Obljubila sta si, da bo Karol poizvedoval po svojem domu in ga tudi našel, ona pa bo med tem pri drugih ljudeh. Ko pa on doma vse naznani, pride ponjo in tudi njo odpelje na svoj dom. Toda, mu je ona rekla, naj se nikomur ne pusti poljubiti in še to, da ko pride domov, ga bodo na silo poljubljali in bo pozabil na vse, kar se je z njim zgodilo. On pa nikakor ni verjel, da bi lahko pozabil na njeno dobroto. Razšla sta se z veliko žalostjo. Ona nekam in tudi on je hitro izvedel za svoj dom.

Ko je prispel, so ga hitro spoznali, saj je bil zelo podoben očetu. Vsi so ga obkolili, da bi ga poljubljali, toda on se ni pustil nikomur, temveč je prosil, da bi si odpočil, ker je utrujen. Ulegel se je in hitro zaspal. Mati se ni oddaljila od njega, sedela je ob njem in ga gledala. Videla je, da globoko spi in ga je vsepoprek poljubljala.

Čez nekaj časa pa se je zbudil in ko so ga spraševali, ničesar ni vedel povedati, vse, čisto vse je pozabil, kakor da nikoli nikjer drugje ni bil. Trajalo je več let, potem pa so mu poiskali nevesto, da bi se lahko z njo poročil. Neko zelo fino grofico. Pravkar so imeli snubitev, sta se prijavila pri župniku, in so priredili veliko gostijo.

Karolina pa je bila v tem času pri drugih ljudeh, žalostna. Ona je vse dobro znala, vedela je, da je on pozabil nanjo. Zaradi tega, ko so oni imeli pojedino, je kupila goloba in golobico, in nekaj drobnega pšena in se podala na pot. Odšla je k tistemu gradu in prosila, naj ji pustijo vstopiti in k tisti mizi, kjer je bil mladi grof, češ, da nekaj želi od njega. Tisti so bili radovedni in ji dovolili.

Stopila je k mizi in prosila, naj ji dajo nekaj prostora na njej. In so ji dali. Raztresla je pšeno na mizo, in postavila goloba in golobico na mizo, da bi jedla. Golob je jedel hitro, golobica pa je le žalostno stala. Tisti so gledali, kaj s tem hoče. Golob je pojedel vse, golobica pa nič. Nato je rekla, da je ta golob tako pozabil na golobico kot Karol na Karolino. Ko je ona to povedala, so se mu oči odprle, takrat je takoj doumel in vedel, kaj vsega dobrega mu je ona storila, da ga je rešila smrti in kaj sta si obljubila, vse je vedel. Stopil je stran od mize in jo prijel in vsepoprek poljubljal. Ko je že vedel vse za nazaj, kaj vse se jima je zgodilo, je od veselja jokal in rekel, da mora poroko z nevesto odpovedati, ker ga je ta druga rešila smrti in ji je obljubil zvestobo do groba.

Vsi so videli to čudovito zgodbo in vse jih je ganilo, prva nevesta pa je sama rekla, da se sama odpove in naj bosta srečna s Karolino, če sta morala že toliko pretrpeti. Karol se je prvi nevesti lepo zahvalil, in jo prosil odpuščanja, naj ne zameri, če se je tako zgodilo. Ona pa je z veseljem povedala, da jima želi srečo.

Nato so Karolino posadili za mizo in bili vsi veseli v njeno čast. Potem sta se Karol in Karolina poročila, priredili so veliko ženitovanjsko gostijo in bila sta zelo srečna. (prevod: Dušan Mukič)

Mednarodni motivi pravljice

Pravljica je *folklorna pripoved*, v kateri se dogajajo neverjetne, samo v domišljiji mogoče stvari in v kateri največkrat zmaga dobro. V pravljici je zlo vedno kaznovano in dobrota poplačana. V čudežnih pravljicah rešujejo junaka iz zagate in ga vodijo k uspehu čarovniški pripomočki in nenavadne moči. Kraj in čas dogajanja sta v pravljici nedoločna, enako osebe, zato se pravljичni motivi lahko selijo od enega naroda k drugemu.¹²

Pravljice prvotno niso bile namenjene otrokom. Poučne zgodbe so si pripovedovali odrasli med sabo pri skupnem delu (npr. ličkanje koruze, česanje perja, lupanje bučnih semen, na sezonskem delu) ali moški med služenjem vojaškega roka in v vojni. Pravljice so lahko sestavljene iz različnih pravljичnih tipov različnih narodov. Pripovedovalci so jih prilagajali svoji kulturi, svojemu okolju.

Tudi v vsebini naše pravljice se prepletajo elementi različnih tipov, po zgradbi je atipična. Zaradi tega je otežena njena klasifikacija po mednarodnem tipnem indeksu.¹³ V celoti spada v kategorijo *čarovnih pravljic*.¹⁴ Epizode pravljice pa spadajo k različnim tipom znotraj te kategorije.

Epizode pravljic po mednarodnih motivih (ATU 756 B in ATU 313):

1. Pogodba z vragom

Grof se vrne iz vojne in ne more do svojega gradu, ker okoli njega teče *zelena voda*. Na pomoč mu priskoči »človek«, ki za povračilo zahteva *tisto za kar ne ve, da ga ima doma*. Pogodita se. Grof pride v grad in izve, da je *prodal svojega sina*, ki se je rodil med tem, ko ni bil doma. Po pogodbi ga mora v dveh dneh odnesti na tisto mesto, kjer sta se pogodila s »človekom«.

2. Namesto svojega sina preda tujega¹⁵

Prvič odnese namesto svojega *sina kravjega*, drugič *sina svinjskega pastirja*. Obema fantičema se je zareklo, da nista prava. Tretjič mora predati grof svojega sina.

3. Junak se zaljubi v hudičevo hči

»Človek« je imel hišo na samem, v kateri je živel z zelo zlobno ženo in hčerjo. Deklica je bila malo starejša od tega grofovega sina. Njemu je bilo ime *Karol*, deklici pa *Karolina*. Na ta otroka je tista »baba« zelo pazila. Ko sta

¹² Geslo *pravljica*. Slovenski etnološki leksikon. Ljubljana 2004, 461

¹³ Hans-Jörg Uther, *The Types of International Folktales*. Helsinki 2004 (ATU)

¹⁴ ATU Tales of magic: 300-749

¹⁵ Redka inačica. Pojavi se v madžarski pravljici o hudičevi hčeri. Az őrdög leánya. Rózsa és Viola 28. B). Nyr. XXXIX. 1910: 282-287. Berze 1957, 321

zrasla, sta se Karol in Karolina zaljubila. Karolina je morala »neko knjigo čistiti« iz katere se je tudi veliko vsega naučila na skrivaj.

4. Sline se oglašajo namesto junakov

Nekega dne je »baba« ukazala Karolini, naj zakuri peč in močno »čisti knjigo«. Karolina je zaslutila, da jo hoče s Karolom vred sežgati v peči. Z zvijačo sta pobegnili. Vse pragove sta *popljunila s slinami*. Dokler so sline bile »žive«, so se oglašale namesto njiju. Ko so ugasnile, ju je začela baba iskati. Deda je poslala za njima, naj ju pripelje nazaj.

5. Beg in zasledovanje, ki jima sledijo preobrazbe

Karol in Karolina sta bežala. Karola je *začelo levo lice močno peči*. Iz tega je Karolina vedela, da ju zasleduje ded. On se je spremenil v *vodnjaka, ona v ovčara* in je ovce napajala. Ded je ni prepoznal, domov se je vrnil praznih rok. Baba ga je spet poslala za njiju. Karola je *spet začelo levo lice peči*. Zda se je on spremenil v kapelo, ona pa v duhovnika, ki je maševal v njej. Ded je spet ni prepoznal. Tretjič je baba sama šla za njima s šibo. Karola je zdaj *desno lice peklo*. Spet sta se preobrazila. On v *jezerce, ona pa v raco*, ki v njej plava. Baba je šibo odložila na obali jezera, po vodi je gazila, toda race ni mogla ujeti. Raca mu je tudi šibo odvzela. Baba se je jezno vrnila domov. Junaka sta se je rešila.

6. Prepoved poljuba¹⁶

Karol in Karolina sta se razšla. Karol je šel domov, ona pa je pri neki hiši čakala, da se vrne. Karolina mu je svetovala, naj *se nikomur ne pusti poljubiti* ker *bo pozabil na vse*, kar se mu je zgodilo.

7. Žena na moževi poroki

Karola so doma z veseljem sprejeli, ni pa se pustil poljubiti. Med spanjem ga je mati kljub temu *poljubila*. Ko se je zbudil, je *pozabil na Karolino*. Čez nekaj let so ga hoteli poročiti z neko fino grofico. Karolina je to začutila in se je napotila k njemu. Vzela je s sabo *goloba in golobico* ter nekaj pšena. Na ženitovanjski gostiji je postavila na mizo goloba in golobico, naj zobata pšeno. Golob je hitro zobal, golobica pa samo žalostno gledala. Takrat je Karolina rekla, da je golob pozabil na golobico, kot Karol na Karolino. Nato se je Karol spet spomnil vsega, kar se jima je dogajalo in je vzel Karolino za ženo. Zgodba se je srečno končala.

Pravljica ima na madžarskem etničnem območju več kot štirideset inačic. Med slovenskimi najdemo podobne motive v pravljici z naslovom *Pastirček in čarovnikova hči*.

»Ko se jima je čarovnik bližal, je *deklica začutila, da ju preganjajo, in spremenila sebe v široko reko, pastirčka pa v čolniček*. Čarovnik ju ni prepoznal in se praznih rok vrnil domov. Žena ga je okarala in še enkrat poslala po begunca. Tokrat je *deklica spremenila sebe v kravico, njenega ljubega pa v*

¹⁶ prim. Morski car in Vasilisa Premodra. Propp 2013. 117. http://sms.zrc-sazu.si/pdf/Propp_2013_Supp_08.pdf (Dostop: 9. 10. 2018); Rózsa és Ibolya. Magyar Néprajzi Lexikon <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-1034.html> (Dostop: 12. 9. 2018)

majhnega pastirčka in preganjalec je spet ostal praznih rok. Nato je čarovnica vzela stvari v svoje roke in sama odšla za njima, a tudi tokrat ju je deklica s čarovnijo rešila in ko sta prišla srečno domov, sta se poročila.«¹⁷

Zaključek

Tretja pravljica Pavlove matere nam priča o njenih življenjskih okoliščinah. Živela je na stičišču treh narodov in jezikov. Govorila in pisala je v slovenščini (domačem narečju), mohorjeve knjige je brala v slovenskem knjižnem jeziku. Kot hči gostilničarja se je po madžarski ljudski šoli učila še madžarsko v Körmendu na Madžarskem. Tako se v njenem rokopisu pojavljajo madžarske črke in besede, črke *č, ž, š* pa iz slovenske gajice. Pod vplivom nemščine je pisala nekatere samostalnike z velikimi začetnicami.

Pravljica je sestavljena iz več mednarodnih motivov. Niz motivov je: Pogodba z vragom - Namesto svojega sina preda tujega - Junak se zaljubi v hudičevo hčer - Sline se oglašajo namesto junakov - Beg in zasledovanje, ki jima sledijo preobrazbe - Prepoved poljuba - Žena na moževi poroki.

Literatura

- BERZE 1957 = BERZE NAGY J. Magyar népmesetípusok. I-II. Pécs, 1957.
NOVAK 1970 = NOVAK V. Življenje in delo Avgusta Pavla // Razprave. Dissertationes VII. Razred za filološke in literarne vede. Ljubljana: SAZU. 1970. 295-341.
PÁVEL 1909 = PÁVEL Á. A vashidegkúti szlovén nyelvjárás hangtana. Budapest, 1909.
PÁVEL 1916-1918 = PÁVEL Á. Vend szöveggyűjtemény s az eddigi gyűjtések története. // Nyelvtudomány VI. 1916-1918. 161-187, 263-284.
PAVEL 1976 = PAVEL B. Družina pesnika Avgusta Pavla. Ob 90-letnici pesnikovega rojstva (r. 28. 8. 2886) // Stopinje '76. Murska Sobota, 1976. 65-67.
PROPP 2013 = PROPP V. J. Zgodovinske korenine čarobne pravljice. Ljubljana 2013.
ZORKO-BENKO 2014 = ZORKO Z., BENKO A. Pravljice Avgusta Pavla v prekmurskem cankovskem govoru // Časopis za zgodovino in narodopisje, letnik 85 = n. v. 50. številka 3 (2014). 83-111.

¹⁷ prim. https://sl.wikisource.org/wiki/Pastir%C4%8Dek_in_%C4%8Darovnikova_h%C4%8Di (Dostop: 10. 10. 2018.) in Rózsa és Ibolya. Magyar Néprajzi Lexikon <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-1034.html> (Dostop: 12. 9. 2018)